

Et de Pelisthim deferebant Iehosaphat munus & vectigal argenti. Hebraicè habetur. & argenti onus. Tributum Pelisthinorum (quod appellatum est munus) explicatur quod erat argenti onus. Arabes quoque adducebant ei ouium arictum septem millia & septingentas. & hircorum septem millia & septingentos.

Fuitq; Iehosaphat vadens & grandescens vsque in sublimem: & edificauit in Iehuda domos ad instar turrium vrbesque muratas. Hebraicè habetur. palatia & ciuitates thesaurorum, tum ad alimenta tum ad bella. Opusque multum fuit ei in ciuitatibus Iehuda: & viri bellatores potentes viribus in Ierusalaim. Et isti numeri eorum per domos patrum eorum: in Iehuda principes millium. Hadna princeps & cum eo potentium fortitudine trecenta millia. Post hunc. Hebraicè habetur. Et super manum eius. hoc est & illi in hitebatur. Iehochanan princeps, & cum eo potentium fortitudine ducenta & octoginta millia. Post illum quoque. Legendum similiter est. Et super manum eius. referturque secundus. Hamas'ia filius Rich vi consecratus domino. Hebraicè habetur. deuotus Iehouah. significat enim hebraica dictio spontaneum sui datorum: Nazarus siquidem videtur significari. & cū eo ducenta millia potentium fortitudine. Hunc sequebatur robustus ad pralia. Eliada. Hebraicè habetur. Et de Bin'iamin potens fortitudine Epl'adah. Sententia est clara. & cum eo armatorum atcu & clypeo ducenta millia. Post istam etiam. Hebraicè habetur. Et super manus eius Iehozabad. Aker princeps filiorum Ben'iamin innixus primo supputatur. & cum eo centum & octoginta millia expeditorum ad exercitum. Hi omnes erant ad manum regū. Hebraicè habetur. Isti seruietes cum rege. non cum rege quantum ad habitationem. non enim omnes isti sequebantur personam regis: sed describuntur adherentes regi. ad differentiam aliorum qui manebant in praxidiis vrbium qui non egrediebantur cum rege ad praelium: vt clarè subiugitur. exceptis iis quos posuerat rex in ciuitatibus munitis in toto Iehuda.

CAPVT XVIII.

Habuitq; Iehosaphat diuitias & honorem in multitudine: & affinitate coniunctus est Ach'ab. dando Ioram filio suo filiam Achab regis Israel in vxorem. Descenditq; post duos annos ad Ach'ab in Someron. & mansit ei Ach'ab oues & boves in multitudine & populo qui erat cum eo: & suasisit ei vt ascenderet in Ramoth Ghilhad. Dixitque Ach'ab rex Israel ad Iehosaphat regem Iehuda. veni mecum. Hebraicè

braicè habetur. num ibis mecum in Ramoth Ghilhad? Honeftius petit. historia hæc diffusè tractata est. 3. reg. 12. & propterea vide quæ subiunguntur exposita ibi. & dixit ei: sicut ego factus. & sicut populus tuus sic populus meus. & tecum erimus in bello.

Dixitq; Iehosaphat ad regem Israel. consule quæso hodie sermone domini. Congregauitq; rex Israel prophetas quadringentos viros: & dixit ad eos. irène debemus in Ramoth Ghilhad ad bellum an quiescere? & dixerunt. ascende & iradet deus in manum regis. Nomen est Elohim. Dixitq; Iehosaphat. an nō est hic adhuc propheta domini. & ab illo requiremus? Et ait rex Israel ad Iehosaphat: adhuc est vir vnus ad requirendum dominum per eum. sed ego odi eum quia non prophetat mihi bonum. sed malū omni tempore. Hebraicè habet. omnibus diebus suis. Pronomen omiferat interpres. ipse est Micha'iehu filius Iimle. Non est iste ille Micheas qui supputatur intet duodecim prophetas: quandoquidem ille fuit longe post: vt potest tempore Iotham regis Iudæ filii Huziæ leprosi. iste autem tempore Iosaphat. dixitque Iehosaphat. ne loquatur rex hoc modo. Vocauitque rex Israel eunuchum vnum: & dixit. voca citò Michā'iehu filium Iimle. Porro rex Israel & Iehosaphat rex Iehuda sedebant vnusquisque super solium suum vestiti cultu regio. Hebraicè habetur. induti vestibus. Nō solum ad differentiam armorum (quia videlicet nō erant armati) sed etiam ad significandum ornamentum vestium dicitur quod erant induti vestibus. sedebantq; in area introitus porte Someron. & omnes propheta vaticinabantur corā eis. Fecitq; sibi Rich'iahu filius Chenahana cornua ferrea: et dixit: sic dixit dominus. his ventilabis. Hebraicè habetur. cornu petes Syros vsque ad contritionem eorum. quod quadrat cornibus. Omnesque propheta vaticinabantur sic dicendo: ascende in Ramoth Ghilhad & prosperaberis. & iradet dominus in manus regis.

Nuncijs autē qui ierat ad vocandū Michā'iehu ait ei: ecce verba prophetarū ore vno bonum annunciant regi. sic quæso sermo tuus sicut vnus ex eis & loquere bonum. Cui respondit Michā'iehu: vnus dominus quod quicquid dixerit deus meus. Hebraicè habetur. Elohim meus illud loquar. regulariter enim cum adiungitur pronomen. scribitur Eloha. Venitque ad regem: & dixit rex ad eum. Michā'iehu irène debemus in Ramoth Ghilhad ad bellum an quiescere? & dixit. ascende & prosperabimini & iradentur in manus vestras. Vide in libro regū expositionē vt diximus. Ex dixit ad eum rex iterum atque iterū. Heb. habet. vsque quot vices ego adiuro te. vt nō loquar

ris mihi nisi veritate in nomine domini? Et hoc etiam expositum est tibi cum omnibus subiunctis. Et ait, vidi totum Israel dispersum in montibus sicut oves non habentes pastorem: & dixit dominus, non habent isti dominos, reuertatur vnusquisque in domum suam in pace. Dixitq; rex Israel ad Iehosaphat: nonne dixi tibi quod non prophetaret mihi bonum sed malum?

Et dixit, ideo audite verbum domini: vidi dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum eius stantem iuxta dextram & sinistram eius. Et dixit dominus, quis decipiet Ach' ab rege Israel vt ascendat & corruat in Ramoth Ghilhad? & dixit iste sic, & ille sic. Processitq; Hebraicè habetur. Et egressus est spiritus & stetit coram domino, & ait: ego decipiam eum: & dixit dominus ad eum, in quo? Et dixit, egrediar, & ero spiritus falsus in ore omnium prophetarum eius: & dixit, decipies, & etiam praeualebis, egredere, & fac ita. Et nunc ecce dedit dominus spiritum falsum in ore omnium prophetarum tuorum istorum: & dominus locutus est super te malum. Accessit autem Iacobi filius Chenahana, & percussit Micham iehu in maxilla, & dixit, qua via transiit spiritus domini à me ad loquendum tecum? Dixitq; Micham iehu: ecce tu videbis in die illo quo ingrediens cubiculum in cubiculo vt abscondaris.

Dixit autem rex Israel: tollite Micham iehu & ducite. Hebraicè habetur. & facite reuerti eum ad Amon principem ciuitatis & ad Ioas filium Amalech. Quia Hebraicè habetur. Hamalech, sunt qui putant non esse nomen proprium, sed significari filium regis. forte frater erat ipsius Ach' ab filius Homri regis praefectus curiae. Et dicitis: sic dixit rex, mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicum, & aquae pauillum. Hebraicè vtrobique habetur dictio significans oppressionem. tam panis itaq; quam aqua oppressionis significatur. donec reuertat in pace. Dixitque Micham iehu, si reuersus fueris in pace, non est dominus locutus in me: & ait, audite populi omnes. Testes inuocat vniuersos verborum quae dixerat: quod si reuersus fuerit rex in pace, non fuerat locutus Deus per eum.

Ascendit itaque rex Israel & Iehosaphat rex Iehuda in Ramoth Ghilhad. Dixitq; rex Israel ad Iehosaphat, mutabo habitum, & sic ad pugnam veniam. Hebraicè habetur, mutando vestem, & venire ad praelium. Scribitur enim hic quemadmodum & in libro Regum sine aliquo pronome verbis infinitiui modi siue gerundij: sed sensus ex subiunctis vtrobique patet. tu autem induere vestibus tuis: mutauitq; se rex Israel, & ingressus sunt praelium.

praelium. Rex autem Syria praeceperat ducibus equitatus sui. Hebraicè habetur, principibus curruum suorum, dicendo: non pugnabitis cum magno & paruo sed cum rege Israel solum. Et fuit cum vidissent principes curruum Iehosaphat, dixerunt: rex Israel est, & circumdederunt eum dimicantes: clamauitq; Iehosaphat ad dominum. Superfluit ad dominum, & auxiliatus est ei, atq; auertit. Hebraicè habet. & Iehouah adiunxit eum, & incitauit eos: Elohim ab eo. Causam supremam tægit scriptura & modum: videlicet interna motionis principum curruum Syriae, vt declinarèt à Iosaphat. Cuiq; vidisset principes curruum quod non esset rex Israel, auersi sunt ab eo.

Accidit autem, vt vnus è populo sagittam in incertum iaceret. Hebraicè habet. Et vir iaculatus est arcu in puritate sua. hoc est non ad hoc vt percuteret regem: puritas enim à regia laesione significatur. & percuteret regem Israel inter ceruicem & scapulas. Hebraicè habetur. & percussit regem Israel inter iuncturas & inter lorica. Non dicit inter collum, sed inter iuncturas: ad inveniendum qd inter iuncturas corporis (quae sunt in parte inferiori loricae) fuit vulnus: at ille aurigae suo ait: verte manum tuam, & educ me de acie. Hebraicè habetur. & trahere me de castris. Trahendum curru iuber extra praelij locum: quia vulneratus sum. Hebraicè habet. quia egrotavi. Nec aurigae voluit manifestare vulnus, sed simulauit languorem. Et finita est pugna. Hebraicè habetur. Et ascendit praelium in die illo: & rex Israel fuit stans in curru contra Syros vsq; ad vesperam: Vehementia praelij narratur perseverate rege Israel in curru contra Syros vsq; ad vesperam: ad manifestandum quod rex Israel non fecit se trahi extra praelium sic qd in locum distantem curru in quo erat, traheretur, sed iuxta exercitum in postremis perseveraret vt videret exitum praelij. & mortuus est tempore occasus solis.

CAPVT XIX.

Remersus est autem Iehosaphat rex Iehuda ad domum suam pacificè. Heb. habetur. in pace. hoc est illatus atque incolumis: per pacem enim salutem significat Hebraei. in Ierusalaim. Egressusq; est ante eum Iehu filius Chanani videns: & dixit ad regem Iehosaphat, impio praebes auxilium & in qui oderunt dominum amicitia iungis. Hebraicè habetur: num impio auxiliari & osoribus Iehouah diliges? Vnica est sententia, num diliges auxiliari impio & osoribus summi Dei? & intendit non interrogare, sed arguere regem qd ierit ad praelium cum Ach' ab impio & inimico summi Dei. et idcirco iram quidem

Eec ij domini

domini merebaris. Hebraicè habetur. & in hoc est tibi ira à facie Iehouah. Ira pro vindicta sumitur: manifestat propheta Iosaphat peccasse ex diuina ira aduersus eum propter hoc. Sed opera bona inuenta sunt in te: eo quòd abstuleris lucos de terra et præparaueris. Hebraicè habetur. & direxeris cor tuum. Quod autem subiungitur. vt requireres dominum Deum patrum tuorum. Hebraicè habetur. ad requirendum E Iohim. nec adduntur tot diuisiones.

Habitauit ergo Iehosaphat in Ierusalaim: rursusque egressus est. Parui refert quòd hebraicè habetur. & reuersus est & egressus est in populum à Beersebah vsque ad montem Ephraim, & reduxit eos ad dominum Deum patrum suorum. Relatiuè ad id quòd fecerat tertio regni sui anno (mittendo doctores, vt scriptum est in cap. 17.) dicitur & reuersus est. simile siquidem opus missionis ad reducendum populum ad Deum significatur per egressum: per nuncios siquidem egressus est iterum. Et constituit indices in terra in omnibus ciuitatibus Iehudæ. munitis per singulas ciuitates, & dixit ad indices: videte quid faciatis, non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei. Hebraicè habetur. quia non homini iudicabitis, sed Iehouah. datui casus: hoc est quia non vices hominis, sed vices summi Dei exercebitis iudicando. Dicitur autem huiusmodi iudicium non humanum, sed diuinum, tum quia regnum erat Dei, tum quia lex erat Dei, tum quia populus iudicandus erat populus Dei. & quodcumque iudicaueritis in vos redundabit. Hebraicè habetur. & cum vobis in verbo iudicii. subaudi est Iehouah. Præsentia enim diuina in iudicando describitur vt ratio subiuncti timoris: quauis enim deus omnibus actionibus humanis sit præsens, quia tamen speciali modo præsens est iudicis propriis (qualia erant ista quæ per proprios vicarios exercebat) ideo describitur specialiter deus præsens. Nunc igitur sit timor domini super vos: & cum diligentia cuncta agite. Hebraicè habetur. custodite & facite. Custodite ab iniuriarum speciebus subiunctis, & facite quòd iustum est. quia non est apud dominum Deum nostrum iniquitas neque acceptio personarum neque acceptio munerum.

In Ierusalaim quoque constituit Iehosaphat de Leuitis & sacerdotibus & principibus familiarum ex Israel, vt iudicium, & causam domini iudicarent habitatoribus eius. Superflunt duæ ultimæ diuisiones: & hebraicè habetur. ad iudicium Iehouah et ad litè. Explicatur siquidè iudiciu summi Dei. sed non lis summi Dei

Dei lites n. non sunt à Deo: iudiciu autè quauis omne sit à Deo, peculiariter tamen iudicium secundu legem diuinam attribuitur summo Deo. & reuersi sunt in Ierusalaim. Præceptique eis dicendo: sic ageris in timore domini, in fide & corde perfecto. Et omnem causam quæ venerit ad vos à fratribus vestris qui habitant in ciuitatibus suis inter cognationem & cognationem. ubi cunque questio est de lege, de mandato, de carimonis, de iustificationibus. Hebraicè habetur. inter sanguinem ad sanguinem inter legem ad præceptum ad statuta & ad iudicia. Duo iudiciorum genera tanguntur. alterum inter hominem & hominem: & hoc appellatur inter sanguinem ad sanguinem, eo quòd ira quæ est mater litis causatur ex accensione sanguinis, alterum inter hominem & legem: & hoc appellatur inter legem vel ad præceptum morale vel ad statuta carimonialia vel iudicialia. ostendite. Hebraicè habetur. sollicitate eos, & non peccabunt domino. Non solum vt iudicent, sed etiam vt sollicitent subditos ne peccent, mandatur. & non erit ira super vos & super fratres vestros: sic faciatis & non peccabitis. Et ecce Amar iahu sacerdos summus in omni re domini super vos, & Zebad iahu filius Iismahel dux domus Iehudæ in omni re regni. Suprema duo capita iudiciorum decernit: alterum eorum quæ ad Deum pertinent, alterum eorum quæ pertinent ad regem: ille pontifex, iste dux dicitur. habebitisque magistros Leuitas. Hebraicè habetur. & præfetti Leuita coram vobis. Declarauit iudicibus vt agnoscant pro capitibus pontificem & ducem: declarat eisdem vt consulant in ambiguis Leuitas præfectos in domo Dei. confortamini & agite diligenter, & erit dominus vobiscum in bonis. Hebraicè habetur. inualescite & facite, & erit Iehouah cum bono. proculdubio iudice, fouenda & adiuuando eum.

CAPVT XX.

Ost hæc autem venerunt filij Moab, & filij Hamon, & cum eis de Hammonis contra Iehosaphat ad bellum. Vt subiuncta restantur, Idumæi significantur per hoc quòd dicitur de Hammonitis: sed nõ sub nomine proprio, sed tanquã ducti ab Hammonitis, eo quòd nõ ipsa Idumæa (quæ subdita erat regi Iosaphat) rebellauerat, sed alii qui vt sæpe contingit) ex Idumæa regno seducti vel cõducti ab Hammonitis venerunt contra Iosaphat. Veneruntq; nuncii & indicauerunt Iehosaphat dicendo, venit contra te turba magna de trans mare. Mare mortuũ significari dicitur. & de Syriæ: et ecce

Eec iij cons.

consistunt in Chazxon thamar ipsa est Henghedi. Iehosaphat autē
timuit & posuit faciem suam ad requirendum dominum, & indicit
ieiunium super totum Iehudam. Congregatusque est Iehuda ad re-
quirendum dominum: sed & omnes de vr̄ibus suis. Hebraicē ha-
betur. etiam ex omnibus ciuitatibus Iehudæ uenerunt ad requiren-
dum dominum. Non solum tribus Iudæ sed quarūcūque tribuū
habitatores in vr̄ibus Iudæ uenerunt ad quærendum sum-
mum Deum in Ierusalem.

Stetitq; Iehosaphat in cætu Iehudæ & Ierusalaim in domo do-
mini ante atrium nouum. Crediderim ego instauratum atrium
magnum appellari atrium nouum. Et ait: domine deus patris no-
strorum nonne tu es deus in celo. Nomen est Elohim. Et domina-
ris omnibus regnis gentiū: & in manu tua est fortitudo & potentia,
& non est qui tibi possit resistere? Nonne tu Deus noster interfecisti.
Hebraicē habetur. expulisti habitatores terræ huius à facie populi
tui Israel. & (vt sæpe dictum est) quoties dicitur de⁹ noster seu
cum alio pronomine, Eloha scribitur. & dedisti eam semini A-
braham amici tui in seculū? Habitaueruntque in ea, & extruxerunt
tibi in ea sanctuarium nomini tuo dicendo: si uenerit super nos malū
gladius iudicij & pestilentia & fames, stabimus coram domo hac &
coram te. Commemoratus beneficiis diuinis, commemorat fru-
ctum recursus ad domum dei in dedicatiōe templi speratū:
citat enim Salomonis orationē tūc publicē ad deū factam, vt
nunc recurrentes ad templū dei exaudiatur. in qua inuocātū est
nomē tuū. Superfuit inuocātū. templū enim erat domus nomi-
nis diuini & clamabimus ad te in tribulationibus nostris, & exau-
diēs nos, & saluos facies. Nunc igitur ecce filij Hammō & Moab &
mōs Sehir. Hinc apparet q; paulo ante dixim⁹, Idumæos signi-
ficari tertio loco. per quos nō cōcessisti filiis Israel vt trāsiret. He-
braicē habetur. ad ueniendum cū uenirent de terra Aegypti. Histo-
ria citatur scripta Deute. 1. & est sensus q; De⁹ in hibuit filiis
Israel cū egressi essent de Aegypto, vt non pugnaret aduer-
sus istas tres nationes. Vnde & subditur. sed declinauerūt ab eis,
& nō deleuerūt eos. Ecōtrario agūt, & enitūtur eicere de possessione
quā tradiisti nobis. Heb. habetur. Et ecce ipsi retribuētēs super nos
ad ueniēdū, ad expellendū nos ab hereditate tua quā fecisti heredi-
tare nos. nos pepercimus eis te iubēte, ipsi autē mala pro bonis
retribuūt ueniētēs ad expellendū nos &c. Deus noster ergo nō.
Hebraicē habetur. Elobe noster nōne iudicabis eos? tā male me-
ritos in nobis. n. non est tāta fortitudo, vt possimus huic multitudini
resistere

resistere qua irruit super nos: sed cū ignoremus quid agere debeamus,
hoc salum habemus residui vt oculos nostros dirigamus ad te. Bre-
uissimē habetur in hebræo. & nos nescimus quid faciemus, quia
sup te oculi nostri. Interpretes extēdit hæc. Et verē utrūq; signi-
ficatur: vcz & ignorare quid faciendū, & expectare diuinū au-
xilium suspensis ad deum oculis. Totus uerō Iehuda stabat corā
domino cum familiis & vxoribus & filiis suis.

SUPER IACHAZIEL AUTEM FILIUM ZECHARIAHU FILIJ BENAI IC FILIJ IER-
HIEL FILIJ MATTHANIE LEUITAM DE FILIIS ASAPH, factus est spiritus
domini in medio cætus. Vide spiritum diuinum tūc infusum in
medio populi huic Leuitæ. Et ait, attendite omnis Iehuda & ha-
bitatores Ierusalaim & rex Iehosaphat: sic dixit dominus uobis, nō
timeatis neque paucais à facie turbæ huius magna, quia nō uobis est
bellum sed deo. Nomen est Elohim. Cras descendetis contra eos: ec-
ce ipsi ascendunt per clinum Zix & inuenietis eos in summitate.
Hebraicē habetur. in sine torrentū contra solitudinem Ieru el. De-
scribit locum in quo inuenient hostes, vt credibilior redda-
tur diuinus sermo. Non enim eritis uos qui dimicabitis: sed tan-
tummodo confidenter state, & uidebitis auxilium domini super uos.
Hebraicē habetur. Non uobis pugnandum est in hoc, state sta-
te & uideite salutem Iehouah uobiscum, Iehuda & Ierusalaim
non timete neque pauete, cras egredimini contra eos & dominus
erit uobiscum. Magna promissio, quam euenus comproba-
uit sequenti die.

Iehosaphat ergo & totus Iehuda & Ierusalaim ceciderunt proni
in terram corā domino, & adorauerunt eum. Deuotus rex primus
gratias agendo deo se prostrauit, eredens uerbis prophetæ: &
sic uniuersi se prostrauerunt imitates regem. Porro Leuitæ. He-
braicē habetur. Et surrexerunt Leuitæ de filiis Cehathiarū & de
filiis Corchitarum, ad laudandum dominum Deum Israel uoce ma-
gna in excessum. prostrauerant enim se etiam Leuitæ: & pro-
pterea dicitur q; surrexerūt. Surrexeruntq; mane & egressi sunt
per desertum Thechoah: profectisque eis stans Iosaphat. Hebraicē
habetur. & exentibus eis stetit Iehosaphat & dixit. Obedientibus
uniuersis prophetico mandato, religiosus rex accedit ani-
mos egredientium ad confidendū in deo. audite me Iehuda &
habitatores Ierusalaim, credite domino deo uestro & securi eritis. Iu-
xta heb. habet. & uerificabimini. nō fallemini, nō eueniet alii
q̄ creditis. credite prophetis ei⁹, & proficietis. Monet quoq; vt cre-
dat uerbis Leuitæ q; pphetauerat hesternō die, ne incredulitas

obiecem poneret diuinæ gratiæ. Deditq; consilium populo. Hebraicè habetur. Et consiliatus est ad populum. hoc est ad confortationem populi. Quod autem fuerit hoc consilium, subiungitur narrando. & constituit cantores domini vt laudarent eum in turmis suis. Hebraicè habetur. & laudantes in decore sanctuarij excundo ante armatos. Ecce consilium regis pro populo, vt cantores templi laudaret deum ante armatos, p̄grediēdo: laudaret autē non qualitercunq; sed cū eodē decore qui seruabatur in tēplo, vt sic popul⁹ deuoto animo perseueraret expectās diuinum auxiliū, et voce consonadicerent, confitemini domino quoniā in seculū misericordia eius. Heb. habetur. & dicentes confitemini domino quoniam in seculum gratia eius, vt sæpe dictum est.

Cūque incepissent laudes canere. Vide diuinam benignitatem statim adfuisse executioni sancti consilij regis. Verit̄ dominus insidias eorum in semetip̄sos. Hebraicè habetur. dedit Iehovah insidiosos super filios Hammon & Moab & montis Sehir venientes ad Iudam, & fuerunt mortificati. Mor̄ solito narratur prius res gesta tota summarie, deinde distinguendo per partes. Narratur itaq; tria. primum q̄ vniuersæ istæ tres nationes congregatæ aduersus regnum Iudæ fuerunt mortificatæ; & dicitur venientes ad Iudam, ad differentiam eorum qui remanserant in locis propriis qui non venerant ad bellum. secundum quod huiusmodi percussio fuit à summo deo. tertio explicatur modus quo vsus est deus ad percutiendum istas nationes: videlicet q̄ dedit insidiosos inter eos ad excludendum alios modos quibus deus vti potuisset. Siletur tamen tã causa insidiandi quã quæ natio inceperit insidiari: & an initium fuerint aliqui particulares viri vnius nationis (ad quorum postea protectionem tota natio paulatim commota fuerit) an à principio fuerint insidiæ ex communi voto nationis. Namque filij Hammon & Moab consurrexerunt aduersum habitatores montis Sehir vt interficerent & delerent eos. Declaratur per partes huiusmodi diffidium. primum enim Hammonitæ & Moabitæ ex vna, & Idumæi ex altera parte conflixerunt. Et huius initium nescitur: ex qua videlicet parte insidiæ inceperint. modus tamen quo scripta sunt hæc in litera, innuit quod Idumæi insidias inchoauerint: eo quod scribitur hebraicè. Et steterunt filij Hammon & Moab super habitatores montis Sehir ad interficiendum & destruendum. hinc enim innuit quod isti contra nationem Sehir quasi vindictam exercētes, concordarunt

concordarunt aduersus insidiosos. cunq; hoc opere perpetrassent, etiam in semetip̄sos uersi mutuis se concidere vulneribus. Hebraicè habetur. & cum consumpsissent habitatores Sehir, adiuerunt vnusquisque in socio suo ad destructionem. Altera pars diffidij describitur: videlicet Hammonitarum & Moabitari inter se. & modus confingendi describitur, vnoquoque adiuuante proximum suum ad interficiendum. Per quod insinuat quod particulares oboriebantur discordiæ inter ipsos, & aliqui se mutuo iuuabant ad occidendum alios & econuerso. Causa autem siletur.

Porro Iudas cum venisset ad speluncam quæ respicit solitudinem. Hebraicè habetur. Et Iehuda venit super speculam deserti. hoc est super locum excelsum vnde videbatur solitudo: inde enim vidit cadauera hostium in terra. vidit procul omnem latē regionem plenam cadaueribus, nec superesse quemquam qui necem potuisset euadere. Mirabilis & verè testis diuinæ actionis, est nullius euasio. hebraicè enim breuissimè hoc describitur dicendo. & non euasio. subaudi cuiusquam fuit. Et sic adimpleta est prophetia Leuitæ: videlicet quod Iudæis non pugnantibus Deus pugnaret pro eis & saluaret eos. Venit ergo Iehosaphat & populus eius ad detrahenda spolia eorum, inueniuntq; inter cadauera in multitudine substantiam & vestes et vasa preciosa & diripuerūt sibi sine pondere: nec potuerūt per tres dies spolia auferre præ magnitudine prædæ. Hebraicè habetur affirmatiua q̄ tres dies durauit prædæ.

Die autem quarto congregati sunt in valle benedictionis, quia ibi benedixerunt domino. Et est sermo de benedictione laudis quæ fecerant venientes aduersus hostes: quæ superius narrata est. idcirco vocauerunt nomen loci illius vallem benedictionis vsque in presentem diem. Reuersiq; sunt omnis vir Iehuda & Ierusalaim & Iehosaphat ante eos in Ierusalaim cum lætitia: quia dederat eis dominus Leuitiam de inimicis eorum. Ingressiq; sunt Ierusalaim cum psalteriis & citharis & tubis, in domum domini, ad gratias agendum deo.

Irruit autē timor dei super vniuersa regna terrarū, intellige vicinarum quæ intelligebāt hæc. cum audissent quod pugnasset dominus contra inimicos Israel. Quienitq; regnum Iehosaphat: & requiem præbuit ei dominus. Hebraicè habetur. Eloha eius. cuius est gubernare, per circumitum. Regnavitq; Iehosaphat super Iehudam: filius triginta quinque annorū erat cum regnare cepit et viginti quinque;

quingentis annis regnavit in Ierusalaim. & nomē matris eius Haba-
xuba filia Silchi. Et ambulavit in via Ase patris sui nec declinavit
ab ea: faciendo rectum in oculis domini. Veruntamen excelsa nō abstu-
lerunt: & adhuc populus non direxerat cor suū ad deū patrum suorum.
Cerne quāta erat induratio cordis populi: q̄ cū tanta exem-
plaritate doctrināq; regis cū tot miraculis nō dirigebat cor-
de integro ad deum. Et nisi multitudo magna in hac culpa
fuisset non describeretur populus in hoc peccato. Reliqua au-
tē gestorū Iehosaphat priorum & posteriorum: ecce ipsa scripta sunt
in verbis Iehus filij Chanani quae digessit in libro. Hebraicē habe-
tur. qui fuit eleuatus super librū regū Israel. De ipso Iosaphat di-
citur quod fuit eleuatus in libro regū Israel, & non solum in
libro Regū Iudae. Et dictio interpretata eleuatus (si dici lice-
ret) interpretāda fuisset ascensus passivē: singularis enim est
hæc laus Iosaphat.

ET post hæc innoxit se Iehosaphat rex Iehudae cum Achaz'ia rege
Israel: ipse impiē fecit faciendo. Innoxitq; se cū eo ad faciendū
naues quae irent in Tharsis: & fecerunt naues in Hex'ion' gheber.
Hinc apparet quod in libro Regum tacetur hæc participatio,
& hic tacetur negatio prima enim vice societatem inierunt
navigationis, sed infœlix euentus iuxta prophetæ vaticiniū
cōtinuit Iosaphat vt secunda vice nō admitteret regē Ocho-
ziam in socium negociatiōis. Prophetavit autem Elihezer filius
Dodanahu de Maresa, super Iehosaphat dicendo: quia innoxitus es cū
Achaz' iahu diuisit dominus opera tua, & contrita sunt naues & nō
potuerunt ire in Tharsis. Res iam facta prophetiæ ascribitur p-
pter distātiā locorum & causam: spectat siquidem ad pro-
phetiæ spiritum manifestare in vno loco que procul sunt: fa-
cta antequā humano nuncio sciri possint, spectat ad prophe-
tiæ spiritum manifestare causam diuini iudicii, vtrunque au-
tem interuenisse hic intelligimus.

CAPVT XXI.

Dormiuit autem Iehosaphat cū patribus suis, & sepultus
est cum eis in ciuitate Dauid: & regnavit Iehoram fi-
lius eius pro eo. Qui habuit fratres filios Iehosaphat, Ha-
zar'ia & Iechiel & Zechar' iahu & Hazar' iahu &
Michael & Sephat' iahu: oēs isti filij Iehosaphat regis Iudae. Heb-
habetur. Israel. Ita q̄ Iosaphat appellatur rex Israel, iuxta id
quod scriptū est in calce præcedētis capituli q̄ eleuatus est in
libro

libro Regum Israel, forte enim quia mons Eph'raim subdi-
tus erat ei, hanc laudem promeruit vt non solum appellaretur
rex Iudae, sed etiam rex Israel. Deditque eis pater eorum mu-
nera multa in argento & auro & pensiones. Hebraicē habetur,
& in pomis. sed hoc nomine intelligunt hebraei preciosas res.
Quod autem subditur, cum ciuitatibus munitissimis in Iehuda.
præter hoc quod Hebraicē habetur munitis, ambiguum est
an significentur vrbes munitæ datæ aliis filiis Iosaphat, an
poma (hoc est preciosa) munitis vrbibus annexa data scribā-
tur. regnum autem dedit Iehoram, quia ipse erat primogenitus.

Surrexitque Iehoram super regnum patris sui: roborauitque se &
occidit omnes fratres suos gladio. Iōge peior quā Cain, nullaq;
iniuria lacelsitus. & quosdam de principibus Iudae. Hebraicē ha-
betur. & etiam de principibus Israel. regnabat enim non solum
in Iuda, sed etiam in parte Israelis. Filius trigintaduorum
annorum erat Iehoram cum regnare cepit: & octo annis regnavit in
Ierusalaim. Ambulauitque in via regum Israel sicut fecerat domus
Ach'ab, quia filia Ach'ab erat ei vxor. Quarti Regum octauo
scribitur quod vxor Iorā Hathalia fuit filia Homri regis Is-
rael: per hoc nō filia, sed soror Ach'ab. Solutio est quod se-
cundū naturā Hathalia fuit filia Homri & soror Ach'ab, se-
cundū verō officiū & imitationē appellatur filia Ach'ab. of-
ficio siquidē paterno vsus est Ach'ab tradēdo eam nuptui, &
ipsa imitata est idolatriam Ach'ab. & fecit malum in oculis
domini. Noluit autem dominus disperdere domum Dauid, propter
fœdus quod pepigerat cum Dauid. & sicut dixerat quod daret ei lu-
cernam & filiis eius omnibus diebus. Aliās dictum est successio-
nem regiam appellari lucem: nam, vt tanquam lux domus Da-
uidicæ splenderet in regno.

In diebus eius defecit Edom ne esset subditus Iehuda: & consti-
tuit sibi regem. Trāsiiuitque Iehoram cum principibus suis, & omnes
currus cum eo: surrexitque nocte, & percussit Idumaeos qui cum cir-
cundederant & principes curruum. Et defecit Edom à Iehuda vsq;
ad diem hanc, tunc defecit Libna in tempore illo ab eo: quia dereli-
quit dominum Deū patrum suorum. Vide hæc exposita 4. reg. 8.
Insuper & excelsa fabricatus est in vrbibus. Hebraicē habetur.
Etiam ipse fecit excelsa in montibus Iehudae. Et est sermo de ex-
celsis pro idolatria. & fornicari fecit habitatores Ierusalaim, &
prouenicari Iudam. Hebraicē habetur. & impulit Iehudam. Im-
piissimus rex cogebat Iudæos ad idolatriam.

Venerunt

Venerunt autem ad eum litera ab Eli' iahu propheta dicendo. Alterum esse hunc Eliam ab illo magno Elia, manifestum fit, ex eo quod tēpore Iosaphat patris istius Ioram Eliseus florebat, Elia iam raptō in cœlum, ut clarè patet. 4. reg. 3. sic dixit Dominus Deus David patris tui, quoniam non ambulasti in viis Iosaphat patris tui & in viis Ase regis Iehuda. Et ambulasti per viam regum Iſrael, & fornicari fecisti Iehudam & habitatores Ierusalaim sicut fornicata est domus Ach'ab: & etiam fratres tuos domum patris tui meliores te occidisti. Ecce dominus percuet plagam magna cū populo tuo. Hebraicè habetur. in populo tuo, & in filiis tuis & in vxoribus tuis & in tota substātia tua. Prius. n. prophetatur ei malum in suis: hoc est in populo, filiis, vxoribus & rebus. deinde in propria persona. Tu autem egrotabis pessimo languore vteri, donec egrediantur vitæ tua paulatim per dies singulos. Hebraicè habetur. Et tu in aegritudinibus multis & aegritudine viscerum tuorum: vsque egrediantur viscera tua ab aegritudine die in diem. Sententia est clara.

Suscitauit ergo dominus contra Iehoram spiritum Pelisthim & Harabum qui confines sunt Aethiopiis. Ascenderuntque in Iehudam & vastauerunt eam, diripueruntque omnem substantiam quæ inuenta est in domo regis, & etiam filios eius & vxores eius: & non remāse ei filius nisi Iehoacham minimus filiorum eius. Cerne executionem prophetiæ quo ad primam partem factam per Pelistinos & Harabes. Et post hæc omnia percussit eum dominus alui languore insanabili. Hebraicè habetur. in visceribus eius ad aegritudinem incurabilem. Cætera subiuncta de hac aegritudine quauis extēsa sensum tamen seruant. Cūque diei succederet dies & temporum spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus: & sic longa consumptus tabæ ita ut egrediantur etiam viscera eius, languore pariter & vita caruit, mortuusque est in infirmitate pessima. Hebraicè habetur. & mortuus est in aegritudinibus malis. quemadmodum propheta prædixerat. & non fecit ei populus eius combustionem iuxta combustionem patrum eius. Ut supra diximus, quales erant istæ combustiones quæ cadaueribus regum exhibebātur ignotum est. Filius trigintaduorum annorum erat cum regnare cepit, & octo annis regnavit in Ierusalaim. Bis in hoc eodem capitulo repetitur hæc sententia, ut perpendamus octo duntaxat annis regnasse siue bene siue malè ambulauitque non rectè. Hebraicè habetur. & iuit in absque desiderio. hoc est & vixit vita non desiderabili, duxit vitam

tam infelicem, Deo illum etiam in hac vita puniente. & sepelierunt eum in ciuitate David, sed non in sepulchris regum.

CAPVT XXII.

T constituerunt regem habitatores Ierusalaim Achaz'iahu filium eius minimum pro eo: Iſtemet in calce præcedentis capituli nominatus est Iosacham, qui solus è filiis regis remāserat, minimus fratrum suorum secundum ætatem. omnes enim maiores natu qui ante eum fuerant, interfecerunt latrones Harabum qui irruerant in castra. Hebraicè habetur. quia omnes priores occiderat societas veniens in Harabibus ad castra. de qua in capitulo præcedente habitus est sermo. & regnavit Achaz'iahu filius Iehoram regis Iehuda.

Filius quadragintaduorum annorum erat Achaz'iahu cum regnare cepit, & anno vno regnavit in Ierusalaim. Insolubilis quæstio nascitur: tum quia 4. Reg. 8. de isto Ochozia scribitur vigintiduorum annorum erat Ochozias cū regnare cepit & vno anno regnavit in Ierusalem. Tū quia sequitur quod Ochozias natus fuisset biennio ante natiuitatem patris sui: quod non solum est impossibile, sed omnino alienum à quocunque scriptore: & tamen litera istius libri hoc impossibile sonat. nam in præcedenti capitulo bis dictum est quod Ioram pater Ochoziæ trigintaduorum annorum erat cum regnare cepit & octo annis regnavit: vixit ergo annis quadraginta: & hic scribitur quod filius eius quadragintaduorum annorum erat cum regnare cepit & vno anno regnavit. Solutio vtriusque difficultatis est quod litera errore scriptoris corrupta est. legendum enim est vigintiduorum annorum erat Ochozias, ut scribitur in quarto libro Regū: ita quod ubi debuit scribere uigintiduo, scripsit quadragintaduo. Coniungitur autem error ex eo quod in libro Regū anni vtriusque regni (scilicet Ioram patris & Ochoziæ filij) comprehenduntur sub annis quibus regnavit in Iſrael alter Ioram filius Ach'ab: quem ex quarti Reg. tertio duodecim duntaxat annis regnasse perspicuum est. Ex hac itaque collatione annorum regni in Iuda tam Ioram patris quam Ochoziæ filij ad annos Ioram filij Ach'ab, clarè patet vltimos octo annos vitæ Ioram regis Iudæ supputari pro octo annis regni eiusdē. Quod ideo annotandum duxerim, ne quis fallatur ex illa adinventionem sine scripturæ testimonio: quod Ioram rex Iudæ regnauerit bene primis octo annis & malè aliis viginti annis,

nis, qui propterea subtracti sunt à regno eius. clarè enim scriptura ultimos vitæ annos ipsius Ioram regis Iudæ octo & vnum Ochoziæ comprehendit sub annis regni Ioram regis Israel: vt patet legenti initium & finem vtriusque. Conclude igitur quòd corrupta est hebraica litera Paralipomenon: in cuius signum tam hic quàm in libro Regum dicitur quòd Ochozias regnauit vno anno. Accedit ad hæc quòd iste Ochozias in litera narratur minor natu reliquis fratribus: non est autè verisimile quòd vir quadraginta annorum fuerit vltimus filius patris non senis habentis multos filios & multas vxores. & nomen matris eius Hathal' iahu filia Homr.

Etiam ipse ambulauit in viis domus Ach' ab: mater enim eius consuluit ei vt impiè ageret. Fecitque malum in oculis domini sicut dominus Ach' ab: ipsi enim fuerunt ei consiliarii post mortem patris eius, in interitum eius. Etiam in consilio eorum ambulauit: & perrexit cū Iehoram filio Ach' ab rege Israel ad bellum cōtra Chazaelem regem Syria in Ramoth Ghilhad. Creditur superfluere: cum: significatur enim quòd ipse Ioram filius Ach' ab rex Israel iuit ad bellum, & nihil dicitur de societate Ochoziæ. & vulnerauerunt Syri Iehoram. Qui reuersus est vt curaretur in Ixrebel à vulneribus quibus vulnerauerūt eū Syri in Rama dū pugnaret contra Chazaelem regem Syria: igitur Ochozias. Hebraicè habetur. & Hazar' iahu filius Iehoram rex Iehuda descendit ad videndū Iehorā filium Ach' ab in Ixrebel, quia ipse ægotabat. Ille met qui primum nominatus est Ioachā, deinde Ochozias: modo nominatur Hazarias. Voluntatis quippe fuit Dei aduersus Ochoziam. Hebraicè habetur. Et ab Elohim fuit intricatio Achaz' iahu ad veniendū ad Ioram, iudicium diuinū pro ratione redditur quòd Ochozias rex Iudæ inuolueretur cōsilio veniendi ad visendum Iorā vt sic occideretur. Historia hæc scripta est 4. Reg. cap. 8. & 9. Et licet ibi aliter scripserim, ex hoc quòd Hazarias rex Iudæ venit diuinò actus iudicio ad visendū regem Israel, insinuat quòd nō iuerit cū eo ad bellū in quo percussus est rex Israel. si enim simul fuissent in bello illo, vidisset ibidem percussum Ioram: & nō assignaretur pro ratione descēsus à Iudæa quia ægotabat ibi, sed cū percusso venisset in Ixrebel. cūque venisset: egressus est cum Iehoram ad Iehu filium Nimsi quem vixerat dominus vt deleteret domum Ach' ab. Cūque iudicium faceret Iehu cū domo Ach' ab, inuenit principes Iehuda & filios fratru Achaz' iahu ministrantes Achaz' iahu, & interfecit eos. In cap. 10. quarti Regum

Regum scripta est occisio istorum. Quasiuitque Achaz' iahu, & comprehenderunt cum latentem in Someron, & adduxerunt eum ad Iehu & occiderunt eum: & sepelierunt ipsum, dixerunt enim: filius Iehosaphat est qui quasiuit dominum in toto corde suo. In 9. cap. 4 Regum tractata est hæc historia, multa enim hic scribuntur tacita ibi, quæ exposita simul ibidem vide. nec erat ultra spes aliqua vt de stirpe quis regnaret Ochoziæ. Hebraicè habetur. & nō domus Achaz' iahu vis ad retinendum regnum. Defectum virium in filiis occisi regis describit ad succedendum in regno paterno, prævalente matre regis occisi aduersus nepotes.

Et Hathal' iahu mater Achaz' iahu vidit quòd mortuus esset filius suus. Admiranda impietas: nulla siquidem alia causa reddidit tantæ crudelitatis nisi mors filij, surrexitque & interfecit. Dicitur interpretata interfecit, non sonat iugulationem seu occisionem quæ fit gladio, sed potius occisionem velut pestiferam: propter quòd suspicio est quòd veneno interfecit eos. omnem stirpem regiam domus Ioram. Hebraicè habetur. omne semen regni domus Iehuda, quod longe plus est: significatur enim extinctum omne semen regni successiois in regno Iudæ. Scripta quoque est hæc historia quarti Regum 11. Tulit autem Iehosabath filia regis, Ioas filium Achaz' iahu, & furata est eū de medio filiorum regis qui interficiebantur, & posuit eum & nutrice eius in cubiculo lectorum. Vnus atque idem locus significatur camera lectorum & domus Dei, erat enim pars habitatorum in domo Dei camera lectorum: & prius nominatur locus particularis camera lectorum, deinde locus continens cameram illam domus Elohim, absconditque eum Iehosabath filia regis Iehoram vxor Ieho' iadah sacerdotus (quia ipsa erat soror Achaz' iahu) à facie Hathal' iahu & non interfecit eum. Fuitque cum eis in domo Dei absconditus sex annis: & Hathal' ia regnabat super terram.

CAPVT XXIII.

Nno autem septimo confortatus est. Hebraicè habetur. roborauit se Ieho' iadah: & assumpsit centuriones (Hazar' iahu filium Ierocham & Iismahel filium Iehochanan & Hazar' iahu filium Hobed & Mahas' iam filium Hada' iahu & Elisaphat filium Zich' vi) secum in vadere. Historia hæc scripta est 4. reg. 11. multa tamen ibi tacentur quæ hic explicant. Qui circumierūt p Iehudā, & cōtrogauerūt Leuitas de omnibus

omnibus ciuitatibus Iehuda & principes familiarum Israel: & uenerunt in Ierusalaim. Et percussit totus cætus fœdus in domo Dei cū rege. Nomen est Elohim. dixitque cū Ieho iadah, ecce filius regis regnabit sicut locutus est dominus super filios Dauid. Hæc est res quæ faciatis: tertia pars uestrum qui ueniunt ad sabbatum sacerdotum & Leuitarum & ianitorum erit in portis. Hebraicè habetur. pro sacerdotibus & Leuitis, pro ianitoribus liminū. Hæc limina in quarto regum appellantur porta curforum: quemadmodum porta fundamenti appellatur ibidem porta Sur. & ibi hæc exposita uide. Et tertia pars in domo regis, & tertia pars in porta fundamenti: & totus populus in atriu domus domini. Et non ingrediantur domum domini nisi sacerdotes & qui ministrant de Leuitis, ipsi ingrediantur quia sanctificati sunt: & totus populus obseruet custodiam domini. Leuite autem circudent regem habentes singuli arma sua, & ingreditens domum moriatur: sicut cum rege ingrediente & egrediente.

Feceruntque Leuitæ & totus Iehuda iuxta omnia que præcepserat Ieho iadah pontifex: & tulerunt unusquisque viros suos ueniētes sabbati cum exentibus sabbati, quia non dimisit Ieho iadah sacerdos diuisiones. Deditque Ieho iadah sacerdos centurionibus lanceas & clypeos & peltas quæ fuerunt regis Dauid. Spécies scuti est pelta. quæ erant in domo Dei. Nomen est Elohim. Constituitque totum populum: & unusquisque habebat arma in manu sua à parte domus dextera usque ad partem domus sinistram altari & domui: iuxta regem per circumitum. Et eduxerunt filium regis: & imposuerunt ei diadema & testimonium: dederuntque in manu eius tenendam legem. In hebræo non habentur hæc ultimæ septem dictiones. & constituerunt eum regem: ueneruntque eū Ieho iadah & filij eius. Aduerte hoc, ut uideas Zachariam filium Ioiadæ adiuuisse patrem ad uingendum regem qui postea occidit ipsum Zachariam. & dixerunt, uiuat rex.

Audiuit autem Hathal'ia uocem populi currentis & laudantis regem: ingressaque est ad populum in domum Dei. Viditque & ecce rex stabat super columnam suam. hoc est super suggestū sultum columnis factum pro loco regis in templo. in introitu. Hinc habetur quod suggestum illud erat in introitu atrii magni: hoc est declinans uersus introitum. & principes & tubæ iuxta regem, & totus populus terre gaudens & clangens tubis, & cantores cum instrumentis cantus, & scientes laudare: & scidit Hathal'ia ihu uerimenta sua, & ait coniuratio coniuratio. Et uerum dixit aduersus

aduersus se. Egressus est autem Ieho iadah pontifex ad centuriones & præfectos exercitus. Ex loco pontificis egressus significatur ad locum ubi erant centuriones. & dixit eis: educite eam extra septa, & interficiatur foris gladio. Hebraicè habetur. & ueniet post eam occidetur gladio. Manifestè mandat occidi si quis fauisset ei ut nullus sequeretur eam. dixerat enim sacerdos, Nō interficiatis eam in domo domini. Et imposuerunt ceruicibus eius manus. Hebraicè nihil dicitur de ceruicibus: sed solummodo quod imposuerunt ei manus. uenitque ad introitum portæ equorum domus regis: & interfecerunt eam ibi.

Pepigit autem Ieho iadah fœdus inter se, & inter totū populum, & inter regem: ut esset in populū domini. Ingressique sunt totus populus domum Bahal, & diruerunt eam, & altaria ac imagines eius confregerunt: et Matthan sacerdotem Bahal occiderunt corā altaribus. Constituitque Ieho iadah præpositos domus domini in manu sacerdotū Leuitarum quos distribuit Dauid super domum domini ad offerendam holocausta domino sicut scriptum est in lege Moysi, in leitida & cantu: iuxta dispositionem Dauid. Nisi tempore quo regnauit Hathal'ia omnia fuerent huiusmodi holocausta, nequaquam narraretur quod pontifex gubernator regni ordinauit ministros templi ad offerendum holocausta secundum legem adhibitis solennitatibus ordinatis à Dauide. Reliqua exposita uide in quarto Regum. Constituit quoque ianitores ad portas domus domini, ut non ingrederetur immundus in qualibet re. Assumpsitque centuriones & fortissimos viros & dominantes in populo, & totum populum terre: & descendere fecerunt regem de domo domini, & uenerunt per medium portæ superioris in domum regis, & sedere fecerunt regem super solium regni. Latatūque est totus populus terre, & ciuitas quicquid: & Hathal'iahu interfecta est gladio. Dixerat quod interfecerunt eam, sed non dixerat speciem mortis: & propterea explicat quod gladio est interfecta.

CAPVT XXIII.

Ilius septem annorum erat Ioas cum regnare cepit, & quadraginta annis regnauit in Ierusalaim: et nomen matris eius Zib'ia de Beersebah. Fecitque Ioas reatum in oculis domini, omnibus diebus Ieho iadah sacerdotis. Accepit autem ei Ieho iadah uxores duas: & genuit filios & filias. Et post hæc fuit in corde Ioas instaurare domum domini. Congregauitque sacerdotes et Leuitas, & dixit eis: egredimini ad ciuitates Iehuda. Historia hæc scripta est 4. Reg. 12. & colligitur

à toto Israel pecuniam ad sarta techa templi Dei vestri. Hebraicè habetur ad fortificandum domum Eloha vestri de anno in annum, & vos accelerabitis rem. egebant enim ædificia templi reparatione. porro Leuita egere negligētius. Sentētia rectè redditur, vt etiam in quarto regum dicitur.

Vocauitq; rex Ieho'iadah principem, & dixit ei: quare nō coegisti Leuitas inferre de Iehuda & de Ierusalaim pecuniam qua cōstituta est à Mose seruo domini & à congregatione Israel: in tētorium tēstimonii? De pecunia soluēda in numeratione populi est sermo. hæc enim ab vniuerso Israele soluebatur pro templo, & decreta scribitur Exod. 30. in prima siquidem tabernaculi cōstitutione à Mose soluta primum legitur Exo. ca. 38. *Hathal' iahu enim impia & filii eius destruxerunt domū Dei.* Nomen est Elohim. & ex omnibus sanctificationibus domus domini ornauerunt phanum Behalim. Præcepitq; rex, & fecerunt arcam. Hebraicè habetur. *thecam vnā.* vt in libro regū scribitur perforatam superius. *posueruntque eam in porta domus domini forinsecus.* Et prædicatum est in Iehuda & in Ierusalaim vt deferrent domino precium. Hebraicè habetur. *elevationem.* Dimidius siclus qui à quolibet soluebatur, appellatur eleuatio quia erat tanquam res offerendo eleuata Deo. *quam constituit Moses seruus Dei.* Nomen est Elohim. *super totum Israel in deserto.*

Letatiq; sunt omnes principes & totus populus & attulerunt & proiecerunt in arcam ita vt impleretur. Hebraicè habetur. *vsque ad finiendum.* oblatam pecuniam: ita quod nihil oblatæ pecuniæ remanebat extra thecam. Cūque tempus esset vt deferret arcam coram rege. Hebraicè habetur. *ad ordinationem regis.* hoc est ad locum ordinatum à rege, vbi erat aperienda theca. *in manu Leuitarum,* videbant enim multam pecuniā. Hæc verba præ se ferunt quod de termino oblatis argenti fuit sermo. postquam enim superintendentes posuerant publicè oblatam pecuniā oblatam in theca per foramen supernum, cū viderent pecuniā positam esse multam, dicebant tempus esse vt theca pertaretur ad locum decretum à rege & aperiretur &c. *ingrediebatur scriba regis & præpositus sacerdotis primi,* effundebantque pecuniam qua erat in arca, & reportabant arcam ad locum suum: sicq; faciebant per singulos dies, & congregata est in sinu pecunia. Hebraicè habetur. *pecunia in multitudine.* sed interpretes posuit infinita. *Quam dederunt rex & Ieho'iadah iis qui præerant operibus domus domini: & illi conducebant cæsores lapidum & artifices ope-*

rum singulorum. Hebraicè habetur. *cæsores & artifices.* nec aliud scribitur. *ad instaurandum domum domini:* & etiam *fabros ferri et aris,* vt quod cadere caperat fulciretur. Hebraicè habetur. *ad fortificandum domum Iehouah.* Quod verò subiungitur de instauracione & cicatrice domus quanuis hebraica verba aliter fontent, sensus tamen in idem redit: nec materia exigit tā exactam discussionem. *8 geruntq; ii qui operabatur industrie,* & obducta est parietum cicatrix per manus eorum: ac suscitauerunt domum domini in statum pristinum, & firmiter eam stare fecerunt. Cūque complessent, detulerunt coram rege & Ieho'iadah residuum pecuniæ, & fecerunt ex ea vasa templi in ministerium ad holocausta. Hebraicè habetur. *vasa domus Iehouah, vasa ministerii & mortaria & crateras & vasa auri & argenti.* sed parui refert. & offerebant holocausta in domo domini iugiter omnibus diebus Ieho'iadab.

Seniit autem Ieho'iadah, plenus dierum. Hebraicè habetur: *Saturatus est diebus.* solus enim post ætatem Iacob legitur vixisse centum & triginta annis. *filii centum & triginta annorum* erat quando mortuus est. Sepeliturque eum in ciuitate David cū regibus: quia fecit bonum cum Israel & cum domo eius. Deficit vna particula: legendum est. *Et cum Elohim & domo eius.* commemoratur enim fecisse bonum tum cum populo, tum cum Deo, tum cum templo. liberauit enim populum à tyrannide Hathalia, destruxit Bahal, & fœdus cum Deo restaurauit, domumq; Dei ad diuinum cultum reduxit.

Postquam autem mortuus est Ieho'iadah, venerunt principes Iehude & adorauerunt regem. Non quod prius non adorassent eum, sed quia prius adorabant eum non solum, sed cum Ioiada pontifice tanquam patre regis, mortuo autem Ioiada adorauerunt regem solum: hoc est sine relatione ad pontificem, ipsius regis dicitur venerantur authoritatem: quod non audebant facere viuente Ioiada. Erat enim rex viuente Ioiada agens tanquam sub curatore: & illo mortuo venerari cœperunt regem tanquam liberum à tutore. *qui delinitus obsequiis eorum acquieuit eis.* Iuxta Hebræum habetur. *tunc audiuit rex eis.* hoc est tunc mortuo Ioiada, & oblata à principibus agnitione authoritatis regis solius, audiendo acquieuit eis: vt videlicet sola regis authoritas agnosceretur, & non dependeret in regimine à pontifice. nisi enim ad hoc tetendisset principū incuratio nequa, nequaquam scriberetur quod

rex audiuit eis. Et hinc subsecutum est quod subiungitur: videlicet quod deliquerunt templum Dei. postergata enim auctoritate pontificis, rex quasi liber à curatore pontifice, monstrando se iam liberum dominum declinavit à templo, & instituit lucos & sculptilia. Et deliquerunt domum domini Dei patrum suorum, seruiēruntque lucis & sculptilibus; & facta est ira super Iehudam & Ierusalaim propter peccatum eorum hoc. Misitq; ei prophetas vt reducerent eos ad dominum: protestatiq; sunt eis, & non auscultauerunt.

Spiritus itaque Dei. Nomen est Elohim. induit Zachar' iam filium Ieho'iadah sacerdotis. Verè spiritus summi iudicis vestiuit Zachariam: quoniam exterius apparuit in actione eius publica. & stetit in conspectu populi, & dixit eis: hæc dicit dominus Deus. Hebraicè habetur. sic dixit Elohim. Sæpe diximus interpretem aduerbium mutare in pronomen. quare vos transgredimini præcepta domini, & non proderit, quia dereliquistis dominum, dereliquit vos. Qui congregati aduersus eum, miserunt lapides. Hebraicè habetur. Et coniuarunt aduersus eum, & lapidauerunt eum lapidibus iuxta præceptum regis. Deliberata ac matura fuit hæc lapidatio, vtpote procedens & à coniuratione, & ab imperio regis. in atrio domus domini. In euangelio declaratur atrium hoc fuisse inter altare holocaustorum & templum. Erat enim ibidem atrium viginti cubitorum: vt superius scripta testantur. Hic est Zacharias qui vocatur filius Baruchia. Et non est recordatus Ioas rex misericordie. Hebraicè habetur. gratia quam fecit Ieho'iadah pater eius cum ipso, & interfecit filium eius. Exaggeratur peccatum ex ingratitude ad patrem Zacharia, qui fecerat eum regem. & cum moreretur, dixit: videat dominus & requirat. Hebraicè habetur. videbit, Iehouah, & requirer. Prophetauit vltionem diuinam, quæ subiungitur subsecuta renouato anno.

Cumque euolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syriæ, & venerunt in Iehudam, & in Ierusalaim, & interfecerunt omnes principes populi: & omnia spolia eorum miserunt regi Damascum. Et cum modicus venisset exercitus Syroꝝ, dominus tradidit in manum eorum infinitam multitudinem. Hebraicè habetur. exercitum in multitudine valde, quia dereliquerunt dominum Deum patrum suorum. ad manifestandum quod vltio erat diuina. in populum quidem, eo quod dereliquerunt diuinum cultum: in regem vero, & propter hoc, & propter sanguinem Zachariæ.

in Ioas quoque ignominiosa exercere iudicia. Superfluit ignominiosa: nec scribitur qualia fuerint hæc iudicia. Et abeuntes dimiserunt eum in languoribus magnis. Hebraicè habetur. Et cum abirent ab eo, quia dimiserunt eum in malis multis. Et fortè mala personæ illata à Syris significantur, surrexerunt autem. Hebraicè habetur. coniuarunt contra eum serui eius. Et similiter quod subditur. in vltionem sanguinis Zacharia filij Ioiada. Hebraicè habetur. propter sanguines filiorum Ieho'iadah sacerdotis. Per quod insinuat quod multi filij Ioiadae pontificis occisi fuerint à rege. & occiderunt eum in lecto suo & mortuus est: sepelieruntque eum in ciuitate Dauid, sed non in sepulchris regum. Insidiati vero sunt ei. Hebraicè habetur. Et isti coniuarantes aduersus eum, declarantur enim nomina eorum qui occiderunt regem. Zabad filius Simhath Hammonithidis, & Iehozabad filius Simrih Moabithidis. Porro filii eius ac summa pecunia quæ adunata fuerat sub eo. Hebraicè habetur. & multitudo oneris super eum. Nec explicatur quale fuerit onus: nec malè antiquo: interpretis expoluit onus pecuniariū. & instauratio domus Dei. Hebraicè habetur. Et fundamentum domus Elohim. Per quod insinuat quod non solum in parietibus, sed etiam in fundamentis domus Dei rex instaurauerat. scripta sunt diligentius in libro Regum. Hebraicè habetur. ecce scripta sunt super declarationem libri Regum. Quis sit autem liber iste declarationis, nescio. & regnauit Amazias filius eius pro eo.

CAPVT XXV.

Et regnauit Amazias filius eius annorum viginti quinque. Annorum erat Amazias cum regnare cepit, & viginti nouem annis regnauit in Ierusalaim: & nomen matris eius Iehobaddan de Ierusalaim. Fecitque rectum in oculis domini: verumtamen non in corde perfecto. Euenus enim manifestauit imperfectum cor eius, valde enim facile declinavit: vt testantur subiuncta. Cumque roboratum esset regnum super eum: occidit seruos suos qui percusserunt regem patrem eius. Filios autem eorum non interfecit, quia sicut scriptum est in lege in libro Moysi, præcepit dominus, dicendo: non morientur patres pro filiis, & filii non morientur pro patribus, sed unusquisque in peccato suo morietur. Profitebatur tunc Amazias rex iustitiæ legis: & propterea iudicialiter puniuit eos qui occiderant patrem: vtpote non habentes publicam potestatem, nec diuinum mandatum. quamuis enim pater propter sanguinem Zachariæ meruerit occidi, ad ipsos tamen non specta-